

מסקנה

מעיקר הדין אין בשמן לח משום חציצה. אלא שנהגו להחמיר ולא לסוך בשמן לפני טבילה דאורייתא. אך בנטילת ידים שאינה אלא מדרבנן, ובחולה הסובל מקילוף עור, יש להתיר לכתחילה ליטול ידיים, למרות שהן משוחות בשמן.

בחולים שרפואתם בסיכה יש מקום לומר שאצלם השמן בטל לגופם ואינו חוצץ. (ע"ש בשם פנים מאירות ח"ב סי' ק"מ. אך הסד"ט אות י"ט חולק עליו). ועיין ש"ך סי' קצ"ח ס"ק י"ד בשם הבה"ג: "אמר ר' יהודה כל השמנים אין חוצצים חוץ משמן המור. ונהגו בנות ישראל שאין סכות שמן בשנת טבילה כל עיקר".

סימן טז**לחמניות מתוקות - האם נחשבות כפת הבאה בכסנין?****ראשי פרקים**

הכמות לקביעות סעודה, אך בפחות מזה פטור מברכת המזון (ח"א בשם הגר"א, ועיין משנ"ב סי' קס"ח ס"ק כ"ד, שכ' שבגלל הספק לא יאכל 4 ביצים, אך פחות מ- 4 ביצים גם לדעתו יכול לאכול מבלי לברך ברכת המזון).

והנה שיעור 4 ביצים הוא כ- 240 גרם. דהיינו כ- 3-4 לחמניות שאדם בימינו רגיל לשבוע מאחת מהן (שהרי הנהג בימינו שאדם אוכל כריך של לחמניה אחת בארוחה, והוא שבע ממנה עד לארוחה הבאה!) היתכן לומר שאדם יאכל כמות כפולה ומשולשת ויפטר מברכת המזון? (משקל לחמניה גדולה הוא לכל היותר כ-100 גרם). לענ"ד יש כאן טעות, הן בכמות והן באיכות של הלחמניות הנ"ל, ולא לכך נתכוונו הפוסקים, כפי שיתברר להלן.

ב. בתר ידידיה או בתר כו"ע**במס' ברכות מ"ב א':**

"רב הונא אכל תליסר ריפתי בני תלתא תלתא בקבא. ולא בריך. א"ל רב נחמן, עדי כפנא! אלא כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך". המחלוקת בין ר"ה לר"נ היא האם השיביעה שעליה דיברה התורה, תלויה בו, או במקובל אצל אחרים. ר"ה סבר שהשיביעה תלויה בו, וכיון שלא שבע לא מברך. ור"נ סבר שהשיביעה תלויה באחרים, וכל שאחרים שבעו, אע"פ

- א. אי-ההתאמה בין שיעורי השו"ע ובין הנהוג בימינו
 - ב. בתר ידידיה או בתר כו"ע
 - ג. הראוי לנהוג בימינו
- מסקנה

א. אי ההתאמה בין שיעורי השו"ע ובין הנהוג בימינו

יש נוהגים לאפות לסעודות מצוה לחמניות מתוקות שנילושו ביין צימוקים ושמן, הפטרות כביכול מנט"י וברכת המזון גם לדעת הרמ"א (עי' סי' קס"ח ס"ז), והציבור אוכל מהן לשובע וסומך על הדעה שלחמניות אלו אכן פטרות מנט"י ומברכת המזון. בעיקר מסתמכים הנוהגים כן על הנפסק בשו"ע (קס"ה, ה):

"פת הבאה בכסנין מברך עליו בורא מיני מזונות ולאחריו ברכה אחת מעין שלש. ואם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילים לשובע עליו. אע"פ שהוא לא שבע ממנו מברך עליו המוציא וברכת המזון". ולדעתם, ה"ה לקולא, שאם אכל כמות ששבע ממנה אלא שאין אחרים קובעים עליו סעודה, פטור מברכת המזון. והשיעור שאחרים נוהגים לקבוע עליו הוא 3 או 4 ביצים (מג"א שם, ולמד מתחומין), ויש הסוברים שרק אם יאכל חצי עישרון, דהיינו כ- 1-2 ביצים, רק אז נחשבת

לומר שרבנו משה המוזכר ברא"ש הוא הרמב"ם, כי כשהרא"ש מביא את הרמב"ם הוא מזכירו בדרך כלל בשמו הידוע ולא בכינוי זה המוזכר כאן "רבנו משה". וצ"ע. (ואולי הוא אחד מהגאונים, כי היה רב משה גאון, אך באוצה"ג לא הביא כאן שום דעה כזו בשם הגאונים. אדרבה, בכלבו כתב בשם הגאונים שאם אדם קבע סעודתו על כמה מאכלין, אע"פ שאין דרך קביעות בכך, מברך עליהן "המוציא" וגו' ברכות, אחר שהוא קובע עליהן. מבואר כהראב"ד ולא כרבנו משה).

והנה דעת המעדני יו"ט והראשון לציון צ"ע, דממנו"פ, אם בתר ידיה אזלינן כר"ה, שיברך גם כששבע בפחות מהמקובל, ואי בתר רובא דעלמא אזלינן, שיברך גם כשלא שבע בעצמו, אם דרכם של אחרים לקבוע סעודה על כמות כזו? וראיתי בשו"ע הגר"ז שכתב שמכיון שיש הסוברים שמן התורה יוצא בברכה אחת לכן מספק לא הצריכוהו שלוש ברכות, כי ספק ברכות להקל, שיצא ידי חובה גם בברכה אחת. ואין להקשות על זה מהמבואר בדף כ"א א' שספק ברך ברכת המזון ספק לא ברך חוזר ומברך, ומדוע לא נאמר ספק ברכות להקל ודי בברכה א', שיתכן שיוצא בה מהתורה? שיש לחלק בין אם חייב בכלל או פטור לגמרי, שמספק חייב משום ספק דאורייתא לחומרא ואז חייבוהו בשלוש ברכות, לבין אם הספק הוא אם חייב רק ברכה א' או שלוש, ומאחר ובין כך ובין כך מברך ברכה אחת ויתכן שיצא בה, לא חייבוהו בג' ברכות.

העולה מדברינו הוא שלדעת הרמב"ם הלכה כר"ה בין לקולא ובין לחומרא. ויתכן שגם הר"ף סובר כן לפי מה שכתב המעדני יום טוב בדעתו. אלא שלפי המעדני יום טוב, הר"ף מצריך גם שביעה שלו וגם של אחרים, אך אין הדבר מוכרח בדעתו. וכן מש"כ הראשון לציון בדעת הרמב"ם שהוא מצריך תרתי, מפשט דברי הרמב"ם לא משמע כן.

ולעומת זאת יש ראשונים רבים הסוברים שאו זה או זה בעינן, או שביעה שלו או של

שהוא לא שבע, מברך. והמדובר הוא איפוא במי שלא שבע בכמות שאחרים שבעים ממנה. אך מה הדין כשאדם שבע בכמות שאחרים אינם שבעים ממנה. אפ"ל שגם דבר זה שנוי במחלוקת ר"ה ור"נ. ר"ה שהולך בתר ידיה סובר כן גם לקולא וגם לחומרא, ור"נ שהולך בתר כולי עלמא, סובר כן גם לקולא וגם לחומרא.

והנה הרא"ש הבין, שדבר זה, אם אדם שבע בכמות שאחרים אינם שבעים ממנה, תלוי במחלוקת רבנו משה והראב"ד. שרבנו משה סובר שבטלה דעתו אצל שאר בני"א (וכן הביא בארוחת חיים הל' סעודה סי' כ"ז משם הרמב"ם). והראב"ד סובר שבתר ידיה אזלינן. ולכאורה, בזה נחלקו, רבנו משה פוסק כר"נ, והראב"ד כרב הונא, והרא"ש סובר כרבנו משה.

אך ה"מעדני יו"ט" סובר בדעת הראב"ד שתירתי בעינן, גם שביעה שלו וגם שביעה של אחרים. והעלה שגם הר"ף סובר כדעה זו. ולדבריו יוצא שאפילו לר"ה, הסובר שבתר ידיה אזלינן, מודה שגם בתר רובא דעלמא אזלינן. ולכן מי ששבע בכמות הפחותה מהמקובל לא מברך ברכת המזון, וכן מי שלא שבע בכמות המקובלת. ונמצא שכו"ע סוברים כר"ה, אלא שלדעת רבנו משה לא די בשביעה שלו כדי להתחייב ובטלה דעתו אצל שאר בני"א, ומכיון שאחרים אינם שבעים פטור. ולד' הראב"ד די בשביעה שלו.

וע"ד זו כתב גם ה"ראשון לציון" (לבעל אור החיים) על מס' ברכות שם. אלא שהוא הבין שרבנו משה המוזכר ברא"ש הוא הרמב"ם ותמה עליו, שהרי הרמב"ם כ' בפ"ג מהל' ברכות: "ואם קבע מזונו עליה מברך המוציא", משמע שרק בתר ידיה אזלינן. ולדבריו הלכה כר"ה בין לקולא ובין לחומרא, וזה שלא כפי שהביא הרא"ש בשמו. אלא א"כ נאמר שהרמב"ם בא רק להוסיף ולומר שלא די בקביעות האחרים אלא צריך גם קביעות שלו, וזהו ע"ד המעדני יו"ט. אך באמת אין הכרח

וכן מצד האיכות, פת הבאה בכסנין היא לחם, כמש"כ הרמב"ם (עין בביור דעת הרמב"ם המובא בתשובה הבאה) אלא שאין נוהגים לקבוע סעודה עליו. ולכן נפסק להלכה שיש חילוק בין פת הנאפית בבשר ודגים וגבינה (קס"ח, י"ז) לבין הנאפית בדבש וסוכר ושקדים ואגוזים (שם ז'), שזו האחרונה נחשבת לפת הבאה בכסנין ומברכין עליה בורא מיני מזונות, והראשונה נחשבת ללחם ומברכים עליה "המוציא" ושלוש ברכות. שהגדר הוא זה: פת שאינה מיועדת לשביעה אלא רק לטעימה בעלמא מברכים עליה בורא מיני מזונות, ופת המיועדת לשביעה, מברכים עליה "המוציא" ושלוש ברכות. וכל המחלוקות בין הפוסקים היא איזו פת מיועדת לשביעה ואיזו לטעימה. אך לכו"ע פת שנאפתה במיוחד רק כדי שיפטר מנטילת ידים וברכת המזון שם לחם עליה ונועדה לשביעה, ולכן לענ"ד אין מקום לפוטרה מברכת המזון, אלא א"כ אוכל כמות קטנה מאד שאין בה שביעה, אך כשהוא שבע ממנה שם לחם עליה, וחייב בנטילת ידים ובברכת המזון.

מסקנה

הלחמניות המתוקות אינן פטורות מנטילת ידים ומברכת המזון, אא"כ אוכל כמות קטנה שאין דרכם של בני אדם לשבוע ממנה. כגון לחמניה בגודל של כזית בערך (כ-30 גרם). אך לחמניה בגודל של ביצה (כ-60 גרם) נחשבת לסעודה אצל הרבה בני"א וטעונה נט"י וברהמ"ז.

אחרים. עיין עינים למשפט שכ"כ בשם הרשב"א והריטב"א, האו"ח, הכלבו בשם הגאונים וה"אשכול". וכ"כ המאירי בשם חכמי הדורות. וא"כ להרבה ראשונים כל ששבע מברך. ועיין שם בעינים למשפט שסובר שק"ו הוא, אם דעת אחרים קובעת, ק"ו שדעתו קובעת.

ג. הראוי לנהוג בימינו

ואע"פ שהשו"ע פסק שרק דעת אחרים קובעת, מ"מ לרוב הראשונים גם דעתו קובעת. אלא שבכ"ז לא מלאני לבי להכריע הלכה כנגד מרן. מיהו, בבה"ל לבעל המשנ"ב כ' שאם מקובל אצל בני מינו להסתפק במועט, גם לר"נ חייב בברכת המזון משום שזוהי דרך קביעותם של בני מינו. ובימינו רוב בני"א מסתפקים במועט, ורק העובדים עבודה פיזית קשה צריכים לאכול כמויות גדולות, ואילו רוב בני"א שאינם מוציאים הרבה אנרגיה, לא רק שאינם צריכים לאכול יותר מהצורך, אלא שהדבר גם מזיק לבריאותם. ואם נעשה חשבון, שיעור מזון לאדם א' ליום עפ"י התורה הוא עשרון, דהיינו מ"ג ביצים שהוא לפחות 1,700 גרם בערך, וי"א 2,200 גרם, כלומר כ - 3-2 כיכרות לחם הנמכרים בשוק. וכידוע אנשים לא אוכלים כיום כמויות כאלו. אלא מסתפקים בכריך אחד לארוחה. ולכן האוכל לחמניה אחת שנוהגים לאוכלה בארוחה אחת חייב בברכת המזון. וע"כ צ"ל שנשתנו הטבעים, שבעבר היו הולכים הרבה ומתאמצים הרבה, ולכן היו צריכים כמות גדולה יותר כדי לשבוע, משא"כ בימינו.